

Voorwoord

In 2015, toen we aan een journalistiek onderzoeksproject begonnen dat de naam *Lobbyland* zou krijgen, en wilden achterhalen hoe lobby op nationaal niveau werkt, stond het onderwerp prominent op de politieke agenda. Dat was eigenlijk voor het eerst: tot dan toe was lobby een onderwerp dat bij voorkeur genegeerd werd. De initiatiefnota ‘Lobby in daglicht’ van de PvdA-Kamerleden Lea Bouwmeester en Astrid Oosenbrug had daar in datzelfde jaar verandering in gebracht. Er ontstond debat over lobby: was het niet nodig de sector in kaart te brengen en helder te krijgen wat wel en niet toelaatbaar was? Uit die eerste schermutselingen kwamen enkele maatregelen voort: er kwam een lobbyparagraaf bij wetsvoorstellen waarin vermeld werd met wie er contact was geweest, er werd een lobbyverbod voor bewindspersonen ingevoerd – zij het met halfslachtige trekken.

Daarna werd het stil. Niet dat er niet meer gelobbyd werd. Ook in 2020 werden de commissies die de verkiezingsprogramma’s schrijven bedolven onder rapporten, nota’s, adviezen, onderzoeken en voorstellen van brancheorganisaties, koepels, lobbykantoren en andere belangenbehartigers. Maar lobby was weer even onzichtbaar als vóór 2016. Alleen de excessen op lobbygebied kwamen aan de oppervlakte en beheersten het nieuws – denk aan de Facebook-vestiging in Zeevolde. Ondertussen fungeerden ook de media zelf vaak genoeg als vehikel voor lobby. Iedereen zal zich de vurige pleidooien herinne-

ren die in het begin van de coronapandemie aan de talkshowtafels werden afgestoken: zzp'ers, sportschoolhouders, kermisexploitanten, horecaondernemers, theatermakers – iedereen kwam langs om voor de eigen sector te lobbyen, met wisselend succes. Tot structurele aandacht voor lobby als fenomeen leidde dat niet.

Die aandacht bloeide pas weer op toen eind 2020 de vertrouwenscrisis in de landelijke politiek zichtbaar werd. De toeslagenaffaire, de afhandeling van de Groningse aardbevingsschade en tal van andere zaken maakten duidelijk dat Nederland niet de nagenoeg perfecte democratie was waarvoor het zichzelf lang had gehouden. De politiek werd afgeschminkt, een storm aan kritiek brak los. Ook de Tweede Kamer werd steeds kritischer op het functioneren van de overheid.

Die storm stuwde het onderwerp lobby weer naar de oppervlakte. De gebreken in het functioneren van de overheid die werden blootgelegd, wakkerden opnieuw de nieuwsgierigheid aan naar wie zoal invloed uitoefenen op beleid. Waar komt informatie vandaan en vooral: is de toegang tot de macht wel in balans? Regelgeving voor lobby werd in 2021 een onderwerp van debat, in de Tweede Kamer, maar ook daarbuiten. Dat kwam doordat minister Cora van Nieuwenhuizen lobbyist werd, maar ook door kritische internationale rapporten over de Nederlandse regelgeving. Kamervragen werden gesteld, moties werden ingediend waarin werd aangedrongen op aanscherping van de regels. Uiteindelijk zag de regering zich genoodzaakt met nieuwe regelgeving te komen waarmee in elk geval aan lobbyactiviteiten van oud-bewindspersonen enige beperking wordt gesteld.

Die hernieuwde aandacht wakkerde ook de gedachte aan om een herziene versie te maken van ons boek *Lobbyland*, dat we in 2016 naar aanleiding van ons onderzoek publiceerden. Structurele journalistieke aandacht voor lobby is nog steeds schaars. Journalisten die erover publiceren, richten zich vaak op concrete, aansprekende voorbeelden of op Brussel en de EU, mikpunt van veel Nederlandse lobby.

Toen we in 2015 besloten lobby tot ons onderwerp te maken, moesten we eerst een elementaire vraag beantwoorden: wat is lobbyen? Ook degenen die er het meest aan blootstaan, geven daar geen eenduidig antwoord op. ‘U hebt het steeds over lobbyen’, zei Jan Anthonie Bruijn, in 2017 voorzitter van de programmacommissie van de vvd voor de landelijke verkiezingen en inmiddels voorzitter van de Eerste Kamer. ‘Maar vertelt u me eens wat dat is. Als een Groninger me aanspreekt omdat zijn huis verzakt en hij compensatie wil, vindt u dat lobbyen? Als Yvonne van Rooy, voorzitter van de Nederlandse Vereniging van Ziekenhuizen, me opzoekt om de belangen van ziekenhuizen te behartigen, noemt u dat lobby?’

We weten inmiddels dat Van Rooy als oud-politicus een lobbyist van het gecamoufleerde soort is – ze was ooit staatssecretaris van Economische Zaken. Ook voornoemde Groninger is lobbyist, mits hij ijvert voor meer dan alleen zijn eigenbelang. Lobbyen is niet alleen een werkwoord, het is ook een beroep. Daar hangt mist omheen. In internationale publicaties wordt evenmin eenduidige invulling aan de activiteit ‘lobbyen’ gegeven. Er zijn mensen met ‘lobbyist’ op hun visitekaartje; anderen lobbyen ook, maar hebben op hun kaartje staan ‘consultant’, ‘reputatiebeheer’, ‘counselor public affairs’ of een verwante omschrijving.

Dat over lobby vooral wordt gesproken als het misgaat, draagt bij aan de negatieve beeldvorming. Met het boek *Lobbyland* wilden we lobby uit de hoek van de incidenten halen. We willen een beeld schetsen van lobby als factor en de lobbyist als speler in de besluitvorming in de nationale politiek. Onze kernvraag: is lobby de smeerolie van de poldermachine en vormt het dus een noodzakelijk element in het Haagse bedrijf? Of is lobby het ultieme middel om het Binnenhof als gesloten circuit in stand te houden?

Een eenduidig antwoord op die vraag blijkt nog steeds niet gegeven te kunnen worden. Wetenschappers en beroepslobbyisten

hebben hun omschrijvingen paraat – ze komen in dit boek aan de orde. Maar een definitie die lobbyisten werkelijk van andere burgers onderscheidt, zit daar niet bij. Lobby is een duiventil. De fulltime lobbyisten vormen een kleine en betrekkelijk overzichtelijke minderheid, waaromheen een grote groep lobbyisten in deeltijd zwermt. Dat ontbreken van een afbakening heeft een effect dat we niet verwachtten: het leidt bij lobbyisten tot onzekerheid over de eigen bezigheden, en vooral over de ethische kant daarvan. Welke middelen zijn geëigend om doelen te bereiken, waar ga je over de schreef? Niet alleen de politiek hield zich het afgelopen jaar met die vraag bezig. Ook de Beroepsvereniging Public Affairs (BVPA), waarbij veel lobbyisten zijn aangesloten, discussieerde de afgelopen jaren over het functioneren van de beroepsgroep, wat resulteerde in een Gedragscode en een Klachtencommissie waar men terecht kan als men zich door lobbyisten niet goed behandeld voelt.

Een beroepsgroep die zich niet laat benoemen, en die in onzekerheid verkeert over de ethische aspecten van het eigen vak – het maakt Lobbyland voor ons alleen maar interessanter. Lobbyisten kunnen daarbij ook amper op hulp van buitenaf rekenen. Aandacht vanuit wetenschappelijke hoek is beperkt; de enige leerstoel public affairs in Nederland wordt vanuit de sector zelf bekostigd. Boeken over lobbyen worden doorgaans door lobbyisten geschreven en zijn vooral praktisch van opzet. Zo kon het gebeuren dat *Lobbyland* in 2016 het eerste journalistieke boek was dat werkwijze en invloed van de Nederlandse lobbysector duidde en tot systeemkritiek wilde komen.

Omdat dit boek pionierswerk is, willen we de lezers meenemen in onze verkenningstocht om hen eenzelfde leerproces te laten doormaken. We beginnen met de eerste ervaringen in Lobbyland (*Hoe geruislozer hoe beter*), zoeken uit waarom het vak zo'n slechte naam heeft (*Innige contacten*), en duiken in het zelfbeeld van lobbyisten

(*Rode bloedcellen van de democratie*). Daarna ontwarren we de kluwen aan functies rond het Binnenhof (*Klem in de draaideur*), waar naast politici ook woordvoerders, medewerkers, ambtenaren, journalisten en lobbyisten rondlopen, die allen met opvallend gemak van functie wisselen, wat essentieel is voor een geoliede lobbymachine. Hoe poreus de grenzen met andere beroepsgroepen zijn, mag blijken uit het feit dat Eline tijdens ons veldwerk vier keer gepolst werd of ze zelf in de lobbysector wilde komen werken. ‘Bel me als je nog eens wilt koffiedrinken. Ik heb een neus voor talent’, klonk het dan. Of, aan het einde van een gesprek: ‘Journalistiek en lobbyen liggen in elkaars verlengde. We hebben binnenkort nog een vacature trouwens.’ (Dat Ariejan in dezelfde periode geen enkel aanbod kreeg, geeft aan dat de scouting nog niet helemaal op orde is.)

Niek Jan van Kesteren, voormalig directeur van werkgeversorganisatie VNO-NCW en nu Eerste Kamerlid voor het CDA, heeft een zodanig eigen stijl van opereren dat we hem als archetype wilden opvoeren (*Als een reiger langs de kant van de sloot*). Na de archetypische lobbyist volgt het archetypische lobbyonderwerp: de kansspelwetgeving (*Ga toch eens naar Malta, wij betalen*). Daarna brengen we verschillende vormen van lobby in kaart, zoals rechtszaken en wetenschappelijk onderzoek (*Industrie van de invloed*).

De echte groeistuipen van Lobbyland vinden niet op het Binnenhof plaats maar op sociale media. Daar ontmoeten ontevreden burgers elkaar en hebben ze geen deskundigen of public-affairsmensen nodig om van zich te laten horen. Daar vind je de Groningse huizenbezitters over wie Bruijn spreekt, of de Tokkies die willen dat Rutte hun naam niet ijdel gebruikt (*Het #pgbalarm en de lobbygraaf*). Een van de grootste mysteries van Lobbyland, gecultiveerd door de beroepsgroep, vormen de genootschappen van lobbyisten, allemaal genoemd naar een koning Willem. Dat we daar mochten aanschrijven (*De geheimen van Koning Willem I*), tekent het verlangen van

– een deel van – de lobbysector naar meer openheid.

In het slothoofdstuk (*Gezocht: middel tegen lobbyblindheid*) nemen we de recente ontwikkelingen door en plaatsen die tegen de achtergrond van de roep om een nieuwe bestuurscultuur die nu al geruime tijd in Den Haag klinkt – overigens tot dusver zonder heel concreet te worden. Wat zou zo'n nieuwe bestuurscultuur voor de lobbypraktijk moeten betekenen? Hier verwerken we ook het recente onderzoek naar de agenda's van bewindspersonen, dat samen met het nieuwe onderzoek naar loopbaanverloop van politici (*Klem in de draaideur*, hoofdstuk iv) duidelijk laat zien dat er zes jaar later nog heel veel mist in Lobbyland hangt. Alle hoofdstukken van dit boek zijn waar nodig geactualiseerd. We hebben nieuwe voorbeelden toegevoegd, recente ontwikkelingen verwerkt en regelgeving bijgewerkt naar de stand van zaken per februari 2022.

'Moet ik voortaan bijhouden wie ik een hand geef op een receptie?' vroeg minister Kamp zich al eens af in de Tweede Kamer. Is meer transparantie het antwoord op alle kwalen? Het lobbybewustzijn staat in de nationale politiek op een laag niveau. Het is in zekere zin doodgepolderd – inbreng van alle kanten is zo onlosmakelijk verbonden met de Nederlandse politieke cultuur dat we het nooit de moeite waard vonden daarvoor duidelijke regels op te stellen.

Smeerolie of gesloten circuit – na onze rondgang door Lobbyland komen we op die kernvraag terug. We hebben gezien hoe Kamerleden zich door tijdgebrek gedwongen voelen informatie van belanghebbenden te accepteren. We hebben ervaren hoe op en om het Binnenhof met grote vanzelfsprekendheid van functie wordt gewisseld, wat belangenverstrengeling in de hand werkt. Het is juist de poldercultuur van permanent overleg en open lijnen die het zicht op lobbypraktijken bemoeilijkt. Een gezonde omgang met lobby vergt van politici dat ze zich voortdurend de vraag stellen waar informa-

tie vandaan komt, en welk belang ermee wordt gediend. Daar is in vijf jaar niets aan veranderd.

We kregen voor dit boek hulp van Sybren Kooistra, die als data-journalist van *de Volkskrant* in de zomer van 2015 de aanzet gaf tot het project *Lobbyland*. Dank ook aan Marlies de Brouwer, specialist in wob-procedures, die de agenda-afspraken van alle bewindspersonen boven tafel haalde, Erik Verwiel die in 2021 de enquête onder (oud-)Kamerleden en (oud-)bewindspersonen opzette, en *Volkskrant*-collega Wilco Dekker, coauteur van de publicatie over dat onderzoek. Verder dank aan Serv Wiemers en Rosa Juffer van de Open State Foundation, met wie we in de zomer van 2021 onderzoek deden naar het loopbaanverloop van politici, en aan *de Volkskrant*, die ons in staat stelde het lobbydossier structureel te volgen.